

УДК 343.159

Романенко О. В. – доктор психологічних наук, професор, професор кафедри юридичної психології Національної академії внутрішніх справ, м. Київ; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0104-0093>

Напрями психопрофілактики віктимної поведінки неповнолітніх

Визначено напрями психопрофілактики віктимної поведінки неповнолітніх. На основі концептуальних засад вивчення проблем віктимної поведінки у вітчизняній і зарубіжній науці встановлено вікові особливості неповнолітніх, що обумовлюють вразливість цієї категорії, передусім незавершеність формування особи як у біологічному, так і соціальному контексті, наслідком чого є нездатність адекватно оцінювати обстановку. Доведено, що серед різноманітних чинників формування віктимної поведінки вагома роль належить емоційній неврівноваженості, недостатності досвіду, підвищеній залежності від референтної групи, несприятливим умовам сімейного виховання. Описано категорії осіб, що мають схильність до віктимної поведінки. Наукова новизна статті полягає в окресленні напрямів психопрофілактичної роботи з неповнолітніми: формування правосвідомості в процесі соціалізації дитини, розвиток здатності до соціально-перцептивного передбачення, формування поведінкових стратегій у віктимологічних ситуаціях. Психопрофілактика віктимної поведінки неповнолітніх повинна мати комплексний характер та охоплювати когнітивний компонент (забезпечення необхідними знаннями про дійсність), емоційний (формування відповідного ставлення до неї) та поведінковий (попередження віктимної та закріплення соціально бажаної поведінки). Така робота є необхідною умовою адаптації молодого покоління до умов життєдіяльності в соціумі. Оскільки ризик віктимної поведінки набуває піку саме в підлітковому віці, важливе значення належить психопрофілактичним заходам у передсензитивному періоді, доки негативні для розвитку особистості чинники не закріпилися як провідні.

Ключові слова: правосвідомість; соціалізація; віктимна поведінка; вікові особливості; соціально-перцептивне передбачення; психопрофілактична робота.

Постановка проблеми. Складність та динамічність сучасного світу вимагає від молоді певних зусиль для успішної соціалізації, підґрунтям якої виступає формування готовності неповнолітніх осіб до дорослого життя. Водночас саме цей період є одним із найбільш вразливих у житті підлітків внаслідок наявності двох різноспрямованих тенденцій: недостатності життєвого досвіду, з одного боку, та мотиву пізнання дорослого світу з усіма його спокусами та небезпеками, що може призвести до віктимної поведінки. Тому захист прав неповнолітніх є однією з найактуальніших проблем сьогодення, що має виражене соціальне значення та вимагає розроблення відповідних наукових засад для її вирішення. У зв'язку з цим перед

науковцями постає завдання вивчення цієї проблеми у різних аспектах: кримінологічному, соціологічному, віктимологічному, психологічному.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різноманітні дослідження віктимної поведінки представлені у працях вітчизняних вчених (В. Василевич, Д. Голосніченко, О. Джужа, О. Костенко, Н. Кулакова, Є. Моїсєєв, О. Мойсєєва та ін.) Відзначається, що зміст віктимності складається з трьох чинників: незахищеності особи з боку держави, суспільства та мікрооточення від будь-яких злочинних посягань та суб'єктивної схильності особи стати жертвою злочину.

Неповнолітні є найбільш ураженою категорією осіб, що обумовлено взаємодією таких факторів: 1) незавершеністю формування особи в біологічному плані, а отже, неспроможністю чинити опір злочинним посяганням; 2) незавершеністю формування особи в соціальному плані, наслідком якої є нездатність адекватно оцінювати обстановку, що призводить до більшої вірогідності потрапити в криміногенну ситуацію як жертва злочину [1, с. 207].

Підлітковий вік характеризується фахівцями як перехідний, складний, критичний і має важливе значення у становленні особистості людини. У цьому віці розширюється обсяг діяльності, якісно змінюється характер, закладаються основи свідомої поведінки, формуються моральні уявлення (І. Бех, Л. Божович, Л. Виготський, Т. Драгунова, Д. Ельконін, І. Кон, Г. Костюк, П. Чамата та ін.).

У порівнянні з молодшим школярем, у підлітка з'являються нові пріоритети: уявлення про навколишній світ та спілкування з іншими людьми набувають нового значення. Поведінка підлітків у сучасному суспільстві неминуче потрапляє під вплив сучасних стандартів, соціально-політичних і моральних криз, що може виступати чинником різноманітних проявів як девіантної, так і віктимної поведінки.

Психологічними витоками цих явищ є потреба у престижі, самоствердженні, ризику, що часто супроводжується емоційною нестійкістю, агресивністю, відхиленнями у психічному розвитку, низькою самоповагою та неадекватною самооцінкою. Поведінка таких підлітків полягає у відмові від активної соціальної ролі в суспільстві, замкненості, пасивності в навчанні та спілкуванні. Ці відхилення часто є результатом несприятливої психосоціальної ситуації в сім'ї та оточенні дитини, порушення процесів соціалізації, що призводить до підліткової дезадаптації.

Л. Виготський наголошував, що основна особливість підліткового віку полягає в неузгодженості процесів статевого дозрівання, загальноорганічного розвитку та соціального формування. Нині ця суперечність, зумовлена випередженням статевого дозрівання, має особливо загострений характер. Основний зміст та специфіку всіх сторін розвитку (фізичного, розумового, морального, соціального та ін.) у підлітковому віці визначає перехід від дитинства до дорослості. У всіх напрямках відбувається становлення якісних новоутворень внаслідок перебудови організму, трансформації взаємин з дорослими та однолітками, опанування новими способами соціальної взаємодії, змісту морально-етичних норм, розвитку самосвідомості, інтересів, пізнавальної та учбової діяльності [2].

Сформована в навчальній діяльності в середніх класах школи здатність до рефлексії «спрямовується» школярем на самого себе. Порівняння себе з дорослими та з більш молодшими дітьми призводить підлітка до висновку, що він вже не дитина, а скоріше дорослий. Підліток починає відчувати себе дорослим і хоче, щоб навколишні також визнавали його самостійність та значущі психологічні потреби: прагнення до спілкування з однолітками («групування»), прагнення до самостійності і незалежності, «емансипацію» від дорослих, до визнання своїх прав з боку інших людей.

За визначенням Д. Ельконіна, відчуття дорослості є новоутворенням свідомості, через яке підліток порівнює себе з іншими (дорослими або товаришами), знаходить приклади для наслідування, будує свої відношення з іншими людьми, організовує свою діяльність [3].

Серед умов сучасного життя вирізняються такі, що сприяють становленню дорослості підлітків (акселерація фізичного та статевого дозрівання, інтенсивне спілкування з однолітками, більш рання самостійність через зайнятість батьків, величезний потік різноманітної за змістом інформації тощо) і такі, що гальмують цей процес (зайнятість тільки учінням при відсутності інших серйозних обов'язків, прагнення багатьох батьків надмірно опікуватися дітьми тощо). Соціальна активність підлітків спрямована насамперед на прийняття та засвоєння норм, цінностей і способів поведінки, характерних для світу дорослих та стосунків між ними.

У цьому віці підліткам часто притаманно наслідування зовнішнім ознакам дорослості: паління, гра в карти, вживання алкоголю, особливий лексикон, прагнення до дорослої моди в

одязі та зачісці, специфічні способи відпочинку та розваг в сумнівних компаніях. Це найлегші способи досягнення дорослості, які за певних обставин можуть призвести підлітка до несприятливих наслідків. Наслідкування особливому стилю веселого, легкого життя соціологи та юристи називають «низькою культурою дозвілля», при цьому пізнавальні інтереси втрачаються і складається специфічна установка весело провести час з відповідними їй життєвими цінностями.

Вченими відзначається своєрідна маргінальність підлітка, що виражається в його становищі між двома культурами – світом дітей і світом дорослих. Підліток уже не хоче належати до дитячої культури, але ще не може увійти до спільноти дорослих, зустрічаючи опір з боку реальної дійсності, і це викликає стан «когнітивного дисбалансу», невизначеність орієнтирів, планів і цілей в період зміни «життєвих просторів». Виявляється, що ніякого місця в системі відносин з дорослими дитина ще зайняти не може, і вона знаходить своє місце в колективі однолітків [4].

Нові інтереси й прагнення підлітка бувають мінливими. З причин нерозуміння дорослими змін, які відбуваються в особистості підлітка, стосунки з ними стають складнішими. Як зазначав Г. Костюк, у цьому віці частішими стають прояви негативізму, неслухняності та інші порушення норм поведінки. Вчений стверджував, що кризи на цьому етапі бувають, але вони не є неминучими. Негативізм у поведінці підлітка не є обов'язковим, хоч особливості його розвитку містять у собі певні передумови для його виникнення. Цей період у житті дитина може стати й часто стає важким у виховному відношенні, якщо батьки та інші дорослі, що оточують підлітка, не обізнані з особливостями його розвитку, не зважають на них і продовжують виховувати його так, як виховували раніше, або ж, навпаки, ставлять до нього такі вимоги, як до дорослого [5].

Процес самоідентифікації відбувається за відчутного впливу соціуму. Для підлітків важливо не просто бути разом з однолітками, вони прагнуть зайняти в соціальному середовищі те становище, яке б відповідало їхнім домаганням. Спілкування з товаришами в цьому віці набуває такої цінності, що нерідко відсуває на другий план і навчання, і навіть стосунки з рідними. Суттєво змінюються мотиви спілкування з ровесниками та зумовлені ними переживання впродовж підліткового віку.

Виокремлення недосліджених аспектів загальної проблеми. Зі збільшенням кількості міжособистісних зв'язків як у формальних, так і неформальних утвореннях, вираженої

неоднорідності суспільства в сучасних умовах, посилюється ризик виникнення конфліктних ситуацій з явищами віктимності, що обумовлює необхідність розробки та проведення первинних превентивних заходів.

Метою статті є розгляд напрямів профілактики віктимної поведінки неповнолітніх.

Виклад основного матеріалу. Вбачається доцільним здійснення комплексної профілактики віктимної поведінки неповнолітніх за такими напрямками.

1. Формування правосвідомості у процесі соціалізації дитини.

Правова соціалізація, на думку вчених, активізується у підлітковому, а проходить пік свого становлення – у юнацькому віці (І. Бех, М. Єлізарова, І. Козубовська, В. Нікітяєва, В. Оржеховська, Н. Ткачова, М. Фіцула та ін.). У формуванні та розвитку правової свідомості у цьому процесі беруть участь різні соціальні інститути, які поділяються на первинні та вторинні. Первинними інститутами правової соціалізації є сім'я, педагоги, однолітки, лідери молодіжних угруповань тощо. Вторинними інститутами правової соціалізації виступають представники адміністрації школи, університету, підприємства, армії, держави, ЗМІ тощо. Вони характеризуються стійкою формою організації спільної діяльності, усталеним комплексом правил, принципів, норм, що регулюють цю діяльність. Водночас інститути соціалізації виступають різновидами особливих соціальних зв'язків, що забезпечують цілісність взаємодії особи та суспільства, сукупності доцільно орієнтованих стандартів поведінки певних осіб у конкретних ситуаціях.

Асоціалізація – це засвоєння особистістю таких норм, цінностей, негативних ролей, стереотипів поведінки, які спричиняють деформацію суспільних зв'язків, дисгармонію людини та суспільства. Прояви асоціалізації підростаючої особистості спостерігається передусім у проблемних і неповних сім'ях. Так, проблемна сім'я характеризується суперництвом між батьками за головуюче становище в сім'ї, роз'єднаністю, ізоляцією між батьками та дітьми. Постійна атмосфера напруженості між батьками призводить до того, що дитина прагне якомога менше знаходитися вдома, вона втрачає емоційний контакт з батьками, виходить з-під соціального контролю дорослих.

До асоціалізації підлітка призводить і виховання у псевдоблагополучних сім'ях, які характеризуються безперечним

домінуванням одного з батьків, наявністю жорстоких взаємостосунків між членами сім'ї, застосуванням насильства, фізичного покарання як основних методів виховання. Часті фізичні покарання призводять, по-перше, до появи в дитини дратівливості, агресивності, по-друге – до заниженої самооцінки дитини, по-третє – до втрати чуйності й здатності співчувати іншим людям, в-четвертих – до появи ворожого ставлення до батьків. Також відомо, що діти, які виховуються у таких умовах, часто виявляються нездатними чинити опір, кликати на допомогу, коли опиняються в ролі жертви, переносячи на ситуацію мотив підпорядкування насильству, що сформувався в сім'ї.

В результаті найважливіші потреби дитини (потреба в розумінні та підтримці дорослих, батьків, однолітків, потреба в самоповазі) починають фруструватися, що з часом створює глибокий внутрішній дискомфорт. Виходи із такого становища можуть бути різноманітними: іноді така дитина стає на деякий час замкненою, іноді, навпаки, намагається компенсувати прогалини в навчанні бравадою, зухвалістю, витівками на уроці, роллю постійного блазня у класі, бійками, приєднанням до вуличних компаній. Як наслідок, діти психологічно відриваються від колективу чи займають у ньому ізольоване становище. Така дитина часто опиняється на самоті та може потрапити в небезпечну ситуацію, не маючи поряд друзів та близьких.

За відсутності адекватних умов для задоволення вікових потреб підлітка, ці потреби не зникають, а знаходять втілення в інших формах реалізації. Цим підліткам притаманно негативне ставлення до себе, що маскується завдяки включенню захисних психологічних механізмів, переважно витісненню та проекції, закритість новому досвіду і невизначеність у майбутньому. Діти живуть ніби «самі по собі», що спотворює їхні уявлення про себе. Вразливість психосоціальної ситуації розвитку може призвести до того, що дитина опиняється в несприятливих обставинах та легко стає жертвою.

За виразом письменниці Вікторії Токаревої, у всьому поганому, що відбувається з дитиною, винні батьки. І навіть, якщо – не винні, все одно винні. Батьки неспроможні тримати дитину за руку усе життя, але саме вони відповідальні за її адаптацію до реалій навколишнього світу, що ґрунтується на засвоєнні певних побутових стереотипів і традицій, індивідуального досвіду, спостережливості, опори на «народну мудрість». Цей процес відбувається на основі наслідування

певної моделі поведінки, яку пропонує дорослий. Однак не завжди дитина отримує пояснення того, чому саме так потрібно діяти; крім того, дорослі часто не розкривають перед нею механізмів власного прогнозування в тому чи іншому випадку. Тоді розпізнавання ситуацій, які потребують прогнозу, здійснюється на основі власного досвіду, при цьому не кожна дитина виявляється до цього здатною. Таким чином, саме на основі первинної соціалізації дитини в сім'ї закладаються основи правосвідомості, що є запорукою виникнення як девіацій, так і вітимності у її поведінці.

2. Розвиток здатності до соціально-перцептивного передбачення.

Забезпечення сприятливих умов соціалізації дитини має поєднуватися зі стимулюванням власної активності неповнолітніх, яка б ґрунтувалася на адекватній оцінці як своїх можливостей, так і середовищних впливів. Відомо, що виховання за типом гіперопіки так само підвищує ризик вітимності дитини внаслідок її непристосованості до життя, як і явища гіпоопіки. В системі психопрофілактичних засобів вітимної поведінки важливим є пошук механізмів, на яких може ґрунтуватися цей процес. Одним з таких механізмів є здатність до прогнозування в ситуаціях соціальної взаємодії, що має назву соціально-перцептивного передбачення.

Здатність до соціально-перцептивного передбачення у психологічній літературі розглядається в контексті вивчення проблеми соціальної перцепції, яка притаманна міжособистісній взаємодії (Г. Андрєєва, В. Барабанщиков, О. Бодальов, А. Донцова, Я. Коломинський, В. Лабунська, М. Лісіна та ін.). Змістова структура соціальної перцепції включає чотири взаємопов'язані компоненти: конативний (перцептивна потреба, оцінка), когнітивний (розуміння ситуації, визначення її вузлових і типових рис), виконавчий (перцептивний план, операції) і диспозиційний (перцептивна установка, ставлення) [6; с. 144].

Соціально-перцептивне передбачення є емпіричним процесом отримання випереджальної інформації про динамічні компоненти експресивної поведінки іншої людини. На основі соціально-перцептивного передбачення людиною здійснюється діяльність із побудови прогностичних образів різної структурованості та усвідомленості. В ході нього відбувається взаємна оцінка статусів і соціальних ролей, спектру трудової та побутової діяльності, емоційно-вольових якостей, системи відношень, якостей особистості.

Формування здатності до соціально-перцептивного передбачення безпосередньо пов'язано з частотою обізнаності з певними об'єктами у минулому досвіді індивіда. Чим більший обсяг нагромадженої інформації та ймовірність появи тих чи інших подій, тим вищою є не тільки адекватність та швидкість сприйняття окремих явищ навколишнього середовища, але й готовність до їх сприйняття. Цей показник для неповнолітніх має особливе значення внаслідок недостатності такого досвіду.

Навколишній світ придушив би нас своїм розмаїттям, якби людина була не здатна категоризувати речі, які її оточують. Це стосується також певних категорій людей, що відображено у методі навчання соціально-перцептивним вмінням за прототипами. Він спрямований на формування здатності сприймати поведінкові характеристики партнера по спілкуванню та формувати адекватні уявлення про його наміри, думки, здібності, емоції та установки.

У психології соціального пізнання встановлено, що використання методу прототипів відіграє позитивну роль у зберіганні інформації, оскільки дозволяє швидше категоризувати об'єкти, які об'єднані спільними ознаками. У цьому випадку інформаційний пошук стає більш цілеспрямованим, інформація краще запам'ятовується та зберігається. Ця методика дозволяє навчити людину формувати уявлення про будь-які характеристики партнера, якщо вони мають поведінкові прояви. Якість навчання визначається мірою зв'язку між поведінковими індикаторами та відповідними характеристиками прототипу [7].

Таким чином, цілеспрямоване навчання соціально-перцептивному передбаченню сприяє формуванню розбірливості неповнолітніх у соціальних взаєминах та є важливим психопрофілактичним засобом. З позицій біхевіоризму цей процес називається дискримінаційним вікарним навчанням.

3. Формування поведінкових стратегій у віктимологічних ситуаціях.

Процес соціалізації постійно супроводжується необхідністю вибору людиною однієї з альтернатив поведінки. Від людини завжди очікується прояв нормальних реакцій у взаємодії з іншими. І хоча більшість індивідів соціальні вимоги сприймають як стимул для подальшого вдосконалення і досягнення гармонії з соціальним оточенням, водночас частина людей проявляє неадекватні реакції у цих ситуаціях, особливо у підлітковому віці, що призводить до відхилень у поведінці, включно віктимні наслідки.

Внаслідок недостатності власного досвіду неповнолітніх, профілактика віктимної поведінки може бути реалізована через такий засіб психологічної допомоги, як інтерактивний театр. У процесі вистави моделюється потенційно небезпечна ситуація та відображаються її наслідки. Таким чином створюється система штучного досвіду, коли глядачі мають можливість усвідомити особливо небезпечні обставини та сторони життя.

Іншим напрямом психопрофілактичної роботи є моделювання стандартних віктимологічних ситуацій з участю неповнолітніх: дитина одна вдома; дитина одна на вулиці; дитина загубилася тощо. Поведінковий підхід передбачає акцентування уваги на середовищі та модифікацію неадаптивної поведінки із застосуванням моделювання та рольової гри. Моделювання ґрунтується на розгляді життєвої ситуації, яка пропонується підліткам з метою демонстрації певної навички. Кожна навичка складається зі специфічних поведінкових кроків. Необхідною умовою є моделювання цих кроків у правильній послідовності. Найбільш доцільним є проведення таких занять у групах. На одному занятті доцільно вивчати тільки одну навичку.

Заняття проводяться таким чином. Всі учасники групи отримують картки, на яких написані поведінкові кроки. Кожна картка складається з одного поведінкового кроку. Це спонукає учасників групи до уважного спостереження за проведенням вправи та готовності до обговорення.

Рольова гра являє собою поведінкову репетицію. Учасник, який описав певну ситуацію, стає головною діючою особою та сам обирає собі партнера для програвання ситуації. З допомогою ведучого ситуація уточнюється: обговорюються обставини, події, що передували цьому, настроїв учасників тощо. Перед проведенням гри нагадуються кроки навички. Інші учасники гри стають спостерігачами, оцінюють якість виконання кроку, який вказаний на їх картці.

Висновки. Таким чином, психопрофілактика віктимної поведінки неповнолітніх має носити комплексний характер та охоплювати когнітивний компонент (забезпечення необхідними знаннями про дійсність), емоційний (формування відповідного ставлення до неї) та поведінковий (попередження віктимної та закріплення соціально бажаної поведінки). Така робота є необхідною умовою адаптації молодого покоління до умов життєдіяльності у соціумі. Оскільки ризик віктимної поведінки набуває піку саме у підлітковому віці, велике значення належить психопрофілактичним заходам у передсензитивному періоді,

доки негативні для розвитку особистості чинники не закріпилися як провідні. В якості перспективних досліджень вбачається розробка ефективних стратегій попередження та протидії булінгу у групах підлітків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Моїсєєв Є. М., Кримінологічна віктимологія : навч. посіб. / Є. М. Моїсєєв, О. М. Джу́жа, В. В. Васи́левич та ін. ; за заг. ред. О. М. Джу́жі. – Київ : Атіка, 2006. – 352 с.
2. Выготский Л. С. Собрание сочинений : в 6 т. / под ред. Д. Б. Эльконина. – М. : Педагогика, 1984. – 452 с.
3. Эльконин Д. Б. К проблеме периодизации психического развития в детском возрасте // Вопросы психологии. – 1971. – № 4. – С. 2–6.
4. Соколова Е. Т. Самосознание и самооценка при аномалиях личности / Е. Т. Соколова. – М. : Изд-во МГУ, 1989. – 214 с.
5. Костюк Г. С. Избранные психологические труды / Г. С. Костюк. – М., 1982. – 304 с.
6. Барабанщиков В. А. Психология восприятия: организация и развитие перцептивного процесса. – М. : Когито-Центр, 2006. – 240 с.
7. Павлова Е. Н. Обучение социально-перцептивным умениям по прототипам / Е. Н. Павлова // Журнал практического психолога. – 2000. – № 5–6. – С. 159–167.

REFERENCES

1. Moiseev, T.M., Dzhuzha, O.M., & Vasilevich, V.V. (Eds.). (2006). *Kriminologichna viktimologiya [Criminological Victimology]*. Kyiv: Atika [in Ukrainian].
2. Vygotkii, L.S., & Elkonina, D.B. (Ed.). (1984). *Sobranie sochinenii [Collected Works]*. Moscow: Pedagogika (Vols. 6) [in Russian].
3. Elkonin, D.B. (1971). K probleme periodizacii psichicheskogo razvitiia v detskom vozraste [To the problem of the periodization of mental development in childhood]. *Voprosy psixologii - Questions of psychology*, 4 [in Russian].
4. Sokolova, E.T. (1989). Samosoznanie i samoocenka pri anomaliiakh lichnosti [Self-awareness and self-esteem with personality anomalies]. Moscow: izd-vo MGU [in Russian].
5. Kostiuk, G.S. (1982). *Izbrannye psichologicheskie trudy [Selected psychological works]*. Moscow [in Russian].
6. Barabansikov, V.A. (2006). Psixologiya vospriatiia: organizaciia i razvitie perceptivnogo processa [Psychology of Perception: Organization and Development of the Perceptual Process]. Moscow: Kogito-centr [in Russian].
7. Pavlova, E.N. (2000). Obuchenie socialno-perceptivnym umeniam po prototipam [Training in social perceptual skills on prototypes]. *Jurnal prakticheskogo psihologa - Journal of practical psychologist*, 5-6 [in Russian].

Стаття надійшла до редколегії 13.09.2018

Romanenko O. – Doctor of Psychology, Professor, Professor of the Department of Legal Psychology of the National Academy of Internal Affairs, Kyiv, Ukraine; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0104-0093>

Directions of Psycho Prophylaxis of Minors Victimized Behavior

The article is devoted to the consideration of psycho prophylaxis of minors victimized behavior. The state of studying of this problem in the national science is analyzed. It is noted that the content of victimization consists of three factors: the insecurity of the person on the part of the state, society and microenvironment from any criminal encroachments and the subjective inclination of a person to become a victim of a crime. Juveniles are the most affected category of people, due to the following factors: 1) the incomplete formation of a person in the biological plan, and therefore, the inability to resist a criminal offense; 2) the incompleteness of the formation of a person in a social plan, the consequence of which is the inability to adequately assess the situation, which leads to a greater probability of getting into a criminal situation as a victim of a crime. It is established that among the various factors of the formation of victimized behavior a significant role belongs to the biological age features, insufficiency of experience, increased dependence on the reference group, unfavorable conditions of family upbringing. Categories of persons with a predisposition to victim behavior are described. The factors of adolescent's socialization as a result of education in pseudo wealthy families characterized by undeniable domination of one of the parents, the presence of violent interactions among family members, the use of violence and physical punishment as the main methods of upbringing are determined. The directions of psycho-prophylactic work with minors are outlined: formation of legal consciousness in the process of socialization of a child, development of the ability to social-perceptual prediction, formation of behavioral strategies in dangerous situations. Psycho prophylaxis of victimized behavior of minors should be complex and cover the cognitive component (providing the necessary knowledge about reality), emotional (formation of the appropriate attitude towards it) and behavioral (prevention of victimization and consolidation of socially desirable behavior). Since the risk of victimized behavior reaches a peak in adolescence, the importance of psycho prophylaxis measures in the presensitive period is of great importance, while factors that are negative for the development of the person are not fixed as leading.

Key words: legal awareness; socialization; victimized behavior; biological age features; social-perceptual prediction; psycho prophylaxis work.